

УДК 336.71(477)

ДІАГНОСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

DIAGNOSTICS OF THE MODERN MARKET CONDITION OF BANK LENDING IN UKRAINE

Жаворонок А. В.

кандидат економічних наук,
асистент кафедри публічних, корпоративних фінансів
та фінансового посередництва,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Савчук Д.Г.

кандидат економічних наук,
асистент кафедри обліку і оподаткування,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

У статті проаналізовано сучасний стан ринку банківського кредитування в Україні, визначено особливості його функціонування. Виявлено актуальні проблеми розвитку вітчизняних банківських установ, зокрема прибутковість від надання послуг кредитування. Розглянуто комплекс заходів, спрямованих на підтримку стійкого стану вітчизняних фінансово-кредитних установ.

Ключові слова: банківська система, стан, розвиток, банк, прибутковість, кредитування, капітал, кредит.

В статье проанализировано современное состояние рынка банковского кредитования в Украине, определены особенности его функционирования. Выявлены актуальные проблемы развития отечественных банковских учреждений, в частности доходность от предоставления услуг кредитования. Рассмотрен комплекс мероприятий, направленных на поддержку устойчивого состояния отечественных финансово-кредитных учреждений.

Ключевые слова: банковская система, состояние, развитие, банк, доходность, кредитование, капитал, кредит.

The paper analyzes the current state of the bank lending market in Ukraine and specifies the peculiarities of its functioning. There are founded the actual problems of the development of domestic banking institutions, in particular, the profitability of providing lending services. Is reviewed the complex of measures directed on supporting a stable state of domestic financial and credit institutions.

Key words: banking system, state, development, bank, profitability, lending, capital, lending.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах ринкових відносин одним з основних завдань банківської системи є створення сприятливих умов для безперервності відтворювального процесу, насамперед, шляхом своєчасного задоволення потреби економічних агентів у необхідному капіталі. У сучасних умовах система банківського кредитування не повною мірою задовольняє потреби економіки: істотним є дефіцит позичкового капіталу, що зумовлено низькими доходами домогосподарств, недостатньою ефективністю економіки, «втечею» капіталу за кордон, наявністю значних коштів поза банками, у тіньовій економіці. Це, своєю чергою, зумовлює застосу-

вання недостатньо ефективних методів кредитування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Проблематиці банківського кредитування присвячено чимало праць вітчизняних економістів: Л. Кузнецової, А. Мороза, М. Пудовкіна, М. Савлука, А. Степаненко та ін.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Водночас, віддаючи належне науковим напрацюванням українських учених із цієї проблематики, слід зауважити, що існує потреба в її подальшому дослідженні, оскільки в умовах світової фінансової кризи серйозно постає питання пошуку нових шляхів розвитку ринку банківського кредитування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В основу розбудови сучасної банківської системи України були покладені загально-визнані у світовій практиці принципи: дворівнева побудова (чітке функціональне розмежування між банками першого і другого рівнів); функціонування банків другого рівня на комерційних засадах та на договірних відносинах із клієнтурою; ліквідація монополії держави на банківську справу, можливість створення комерційних банків різних форм власності; організація державного контролю і нагляду за банківською діяльністю і покладення цього завдання на центральний банк; незалежність центрального банку від державних органів виконавчої влади; формування загальносистемної інфраструктури забезпечення банківської діяльності [2].

Окреслені вище принципи дали змогу в Україні побудувати сучасну, відповідну моделям інших держав банківську систему, яка швидко розвивається і займає вагоме місце не лише в розвитку економічних відносин, а й у житті кожного громадянина. Ця система вимагає також проведення детального аналізу її існування у сучасних умовах розвитку національного господарства України.

На рис. 1 [3] наведено інформацію про кількість банків в Україні протягом 2006–2017 рр., що включені до Державного реєстру банків (на кінець періоду).

Таким чином, на кінець 2017 р. в державі було зареєстровано 182 банківські установи. Це на порядок менше показника 2011 р., але більше значення 2012 р., коли кількість таких установ зменшилася до 176 од. Дані рис. 1 дають можливість виділити два тренди у формуванні кількості зареєстрованих банків. У 2006–2011 рр. кількість цих установ становила 198 од., у 2012–2017 роках – 182 од. Такі тенденції є сталими.

Проте кількість зареєстрованих банків не свідчить про їхню активну діяльність. Багато з таких банків можуть просто бути включеними до Державного реєстру, але при цьому не надавати послуги клієнтам. Це пов'язано з тривалими процедурами ліквідації банківських установ відповідно до чинного законодавства України.

На рис. 2 [3] показано кількість комерційних банків, які мають ліцензію на здійснення банківської діяльності. Такі дані відображають реальну картину діючих банківських установ у країні.

Отже, на кінець 2017 р. в Україні 82 установи мали право надавати банківські послуги,

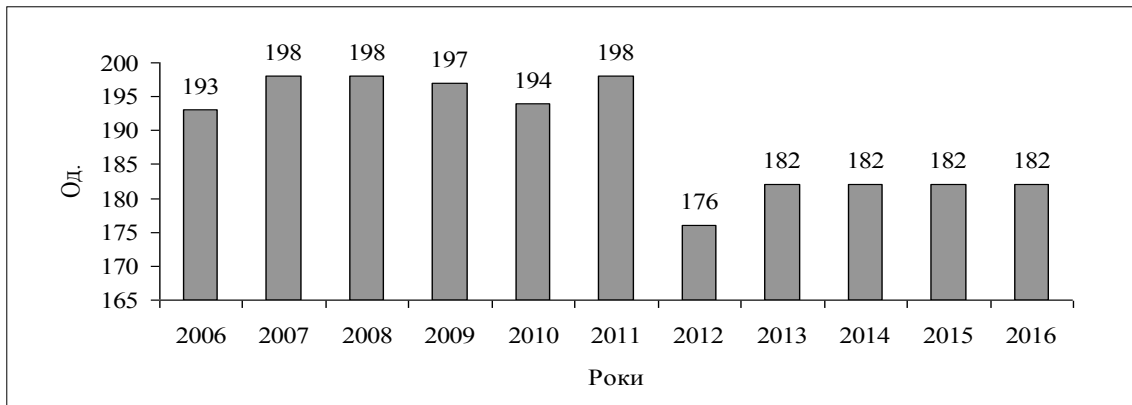

Рис. 1. Кількість банків, включених до Державного реєстру банків

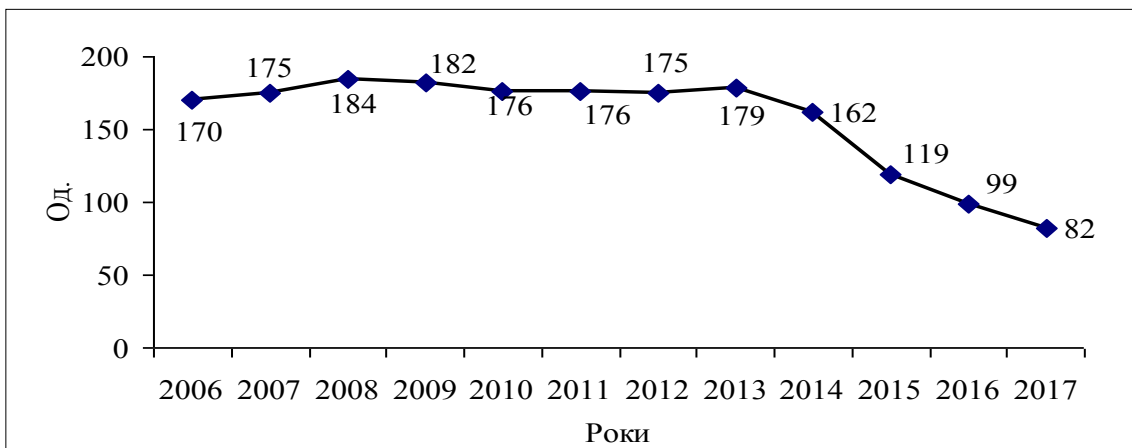

Рис. 2. Кількість банків, які мають банківську ліцензію

у 2016 р. – 99 од. Зауважимо, що протягом 2006–2017 рр. кількість реально діючих банків знизилася більше ніж удвічі. Основною причиною такої ситуації стала проведена НБУ чистка банківського сектору та закриття нестійких установ. Також варто зауважити, що ці дані свідчать про поступове і подальше зниження чисельності банків в Україні. Є всі підстави стверджувати, що така ситуація буде відбуватися й у подальшому.

У цілому зниження кількості банківських установ є виправданим з позиції приведення діяльності банківської системи до норм функціонування подібних систем в інших розвинутих країнах. Кількість реально діючих установ у зарубіжних країнах на порядок менша, але їхня ефективність та вплив на економічні процеси в державі є помітнішими.

Проаналізуємо тепер структуру банківської системи України за ознакою походження капіталу зареєстрованих банків. На кінець 2017 р. було зареєстровано 18 банків зі стовідсотковим іноземним капіталом. У цілому така кількість банківських установ притаманна була нашій державі протягом усього періоду, за який проводиться аналіз. У 2007 р. – 17 од., зростання чисельності зазначених типів банків відбувалося після фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. У 2012 р. їх було 22 од., проте в подальшому відбулося зниження до 18 од.

За показником кількості банків за участю іноземного капіталу можемо також спостерігати від'ємну тенденцію. Зокрема, у 2017 р. їх

чисельність становила 38 од., у 2007 р. – 47 од., у 2011 р. – 53 од. Фактично показник 2017 р. є найгіршим за весь період аналізу. Навіть після 2009 р. в країні спостерігалось зростання кількості банківських установ, у яких був зареєстрований іноземний капітал. Фактично окреслений показник також відображає основні тенденції зниження кількості банків в Україні протягом останніх років. На рис. 3 наведено тренди зміни кількості банків зі стовідсотковим іноземним капіталом та банків за участю іноземного капіталу в 2007–2017 рр. [3]. У табл. 1 наведено узагальнену інформацію щодо кількості комерційних банків в Україні в 2012–2017 р. [4].

Із даних табл. 1 можна зробити висновок, що частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків збільшилася з 39,5% у 2012 р. до 58,3% у 2017 р., що свідчить про збільшення іноземних інвестицій у банківську систему України за одночасного зменшення як загальної кількості банків, які мають банківську ліцензію, так і кількості банків з іноземним капіталом. Варто зауважити, що велику кількість банків в Україні ліквідовано НБУ або переведено до групи неплатоспроможних, насамперед, через невиконання власниками таких банків основних положень діючого законодавства. Збільшення розміру до статутного капіталу до 500 млн. грн. може негативно вплинути на кількість невеликих банків, де можуть виникнути складнощі з його формуванням протягом установленого періоду.

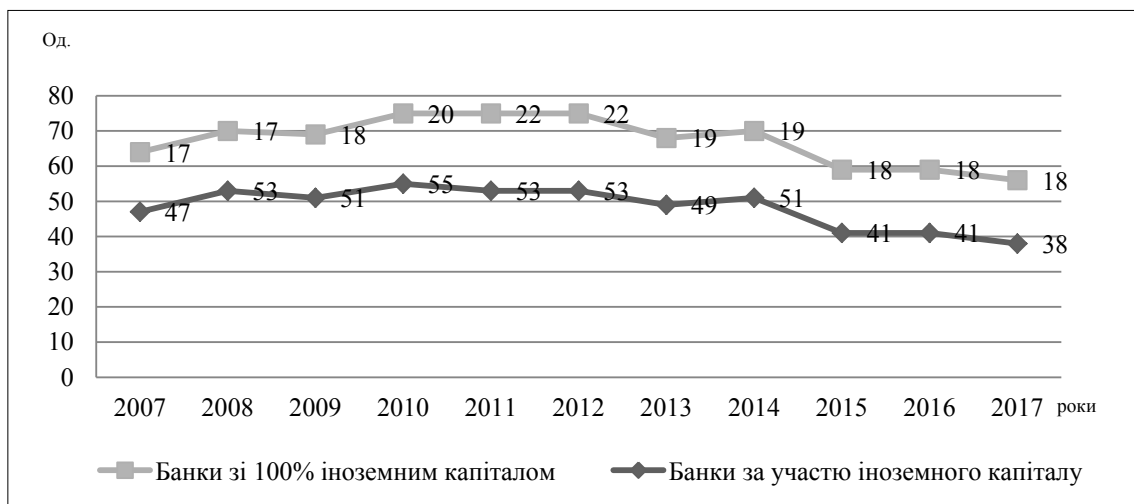

Рис. 3. Кількість банків з іноземним капіталом

Таблиця 1

Аналіз кількості комерційних банків України, у т. ч. з іноземним капіталом

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	175	179	162	119	99	82
з них: з іноземним капіталом	53	49	51	41	41	38
у т. ч. зі 100%-м іноземним капіталом	22	19	19	18	18	18
частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	39,5	34,0	32,5	43,3	56,0	58,3

Враховуючи високу ризиковість банківської діяльності в Україні та високу вірогідність того, що така ситуація буде зберігатися ще достатньо довгий час, багато власників комерційних банків, особливо невеликих, можуть вибрати самоліквідацію як більш раціональний варіант, аніж продовження діяльності. НБУ також продовжує вживати заходи щодо забезпечення прозорості структури власності банківських установ, перевіряючи фінансовий стан кінцевих бенефіціарів, суттєво підвищуючи вимоги до ділової репутації банківського менеджменту та власників. За останні роки декілька банківських установ було виведено з ринку саме внаслідок невідповідності структури їх власності щодо її прозорості [4].

Однією з причин визначення банків неплатоспроможними був недостатній рівень їхньої капіталізації та неспроможність акціонерів забезпечити їм належний рівень фінансової підтримки. У 2017 р. структура власності активів банківської системи України була представлена так: банки з приватним українським капіталом – близько 13%; банки іноземних банківських груп – 32%; державні банки – 55%. Більш детальну інформацію щодо структури власності активів банківських установ у динаміці представлено в табл. 2 [4].

Найменшу частку у структурі власності активів банківської системи займають банки з приватним українським капіталом, але ця частка суттєво зменшилася. Порівняно з 2012 р. зниження становило 37%. Найбільше приватні комерційні банки скоротили свої активи в 2016 р. – до 13% від загального обсягу. За цей рік їхня питома вага зменшилася майже в три рази на тлі збільшення ролі державних банків. Така ситуація може бути пояснена націоналізацією «ПриватБанку».

Частка банків іноземних груп у загальних обсягах активів банківської системи за 2012–2017 рр. значно не змінюється. У 2012 р. вони займали 32%, у 2017 р. – також 32%. Невелике зростання до 36% можна спостерігати в 2015 р.

До 2016 р. державним банкам належало 28% активів банківської системи, що було менше на порядок від питомої ваги банківських установ із приватним українським капіталом та банків іноземних банківських груп. Зауважимо, що в 2012–2015 рр. роль державних банків поступово зростала в процесах формування активів. Протягом 2012–2015 рр. таке збільшення становило 10%. Натомість знижувалася частка банків з українським капіталом, проте після

2016 р. вся структура активів за ознакою власності змінилася.

Проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що ринок банківських послуг в Україні нині характеризується концентрацією банківських активів і пасивів у певній групі банків, а саме державних банків. Це, з одного боку, є позитивним явищем, яке дає можливість забезпечити стабільну та ефективну роботу банківської системи, а з іншого – негативним, оскільки ризики діяльності цих банків можуть перетворитися на реальні загрози порушення стабільного функціонування не тільки банківської системи, а й функціонування фінансового сектору загалом. У цій ситуації державі, на нашу думку, необхідно зменшити свою присутність у банківському секторі, що дасть змогу уникнути загрози виникнення у майбутньому «надто великих, щоб збанкрутувати» банків. При цьому доцільно забезпечити збереження спеціалізації державних банків: «Укргазбанку» – на проектах з енергетичної ефективності; «Ощадбанку» – як ощадного банку для населення та банку, що обслуговує малий та середній бізнес; «Укресімбанку» – на експортно-імпортних операціях та обслуговуванні міжнародних державних угод; «ПриватБанку» – на фінансовому забезпеченні проектів інноваційного розвитку [1].

Проведемо аналіз структури активів банківських установ в Україні за 2012–2017 рр. (табл. 3) [4].

Аналізуючи дані табл. 3, можна зробити такі висновки. Загальні активи банківської системи України в 2017 р. становили 1,8 трлн. грн., у 2012 р. – 1,27 трлн. грн. Тобто протягом п'яти років зростання відбулося на 530 млрд. грн., у середньому на 100 млрд. грн. кожного року. Темп зростання становить 1,42%. Найбільший приріст активів спостерігається у 2017 р. – 257,8 млрд. грн.

Зауважимо також, що активи загальні за своїм змістом включають також і резерви, які банківські установи здійснюють під активні ризикові операції. Також НБУ надається інформація про рівень активів банківських установ, які вже скориговано на резерви. У 2017 р. їх обсяг становив 1,34 трлн. грн., у 2012 році – 1,13 трлн. грн. Тобто різниця дорівнює 210 млрд. грн. за п'ять років.

Протягом кожного року в середньому відбувався приріст на 42 млрд. грн. Таким чином, можна сказати, що формування резервів у банківській системі відбувалося швидшими та більшими темпами, оскільки зі 100 млрд. грн. приросту загальних активів у середньому про-

Таблиця 2
Динаміка власності активів комерційних банків України за 2012–2017 рр., %

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Банки з приватним українським капіталом	50	56	47	36	13	13
Державні банки	18	18	22	28	52	55
Банки іноземних банківських груп	32	26	32	36	35	32

Таблиця 3

Аналіз динаміки формування активів комерційних банків за 2012–2017 рр., млрд. грн.

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Активи загальні (не скориговані на резерви під активні операції)	1267,9	1408,7	1520,7	1571,4	1590,5	1848,3
Активи	1127,2	1278,1	1316,9	1254,4	1263,4	1336,4
Готівкові кошти та банківські метали	30,3	36,4	28,3	34,4	30,51	44,9
Кошти в НБУ	33,7	47,2	27,6	27,4	47,9	37,36
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	99,5	78,1	99,8	129,5	135,13	96,28
Кредити надані	815,3	911,4	1006,4	965,1	988,69	1042,8
Вкладення у цінні папери	96,3	138,3	168,9	198,8	217,11	425,79
Резерви за активними операціями банків	141,3	131,3	204,9	321,3	330,33	516,99

Таблиця 4

Структура кредитів, наданих комерційними банками України в 2012–2017 рр., млн. грн.

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Кредити надані	815327	911402	1006358	965093	988686	1042798
кредити, надані суб`єктам господарювання	609202	698777	802582	785918	829774	870302
кредити, надані фізичним особам	161775	167773	179040	152371	157378	170938
Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	8,9	7,7	13,5	22,1	23,7	24,2

тягом одного року (з 2012 по 2017 р.) лише 42 млрд. грн. становили активи з урахуванням скоригованих резервів. Якщо аналізувати структуру активів комерційних банків в Україні, то варто відзначити, що основну питому вагу займають надані кредити. У 2017 р. їхня частка становила 78% від загального обсягу активів, зважених на ризик, у 2012 р. – 72%, у 2013 р. – 71,3%, у 2014 р. – 76,4%, у 2015 р. – 76,9%, у 2016 р. – 78,2%. Отже, з 2012 по 2017 р. спостерігаємо зростання частки кредитів у загальній структурі активів банківських установ в Україні.

На другому місці за часткою у межах активів є вкладення у цінні папери. У 2017 р. загалом банки сформували 425,79 млрд. грн. інвестицій, у 2012 р. – 96,3 млрд. грн. Зростання за п'ять років становить майже 330 млрд. грн. найбільше вкладення у цінні папери відбувалося у 2013 р. – з 96,3 млрд. грн. до 138,3 млрд. грн. та в 2017 р. – з 217,11 млрд. грн. до 425,76 млрд. грн. Варто відзначити, що за останні п'ять років темпи зростання вкладень у цінні папери значно перевищують зростання обсягів кредитних ресурсів. Така ситуація свідчить про спрямування банківськими установами власних ресурсів у державні, насамперед цінні папери, оскільки власний фондовий ринок у країні нерозвинутий. Це зумовлюється значно низьким рівнем ризику за такими операціями порівняно з наданням кредитних послуг.

Третю позицію у структурі активів банківських установ займають кошти на кореспондентських

рахунках, що відкриті в інших банках. У 2017 р. загальна сума за цією статтею активів становила 96,28 млрд. грн., а в 2012 р. – 99,5 млрд. грн. Тобто за п'ять років спостерігаємо зниження цього показника. Проте зауважимо, що до 2016 р. відбувалося постійне нарощення обсягів ресурсів, що були вкладені на відповідні рахунки. У 2016 р. їхня вартість становила 135,13 млрд. грн., а в 2015 р. – 129,5 млрд. грн. Різне зниження у 2017 р. становило 38,85 млрд. грн.

Проаналізуємо більш детально структуру активів, що видані банківськими установами основним економічним суб`єктам у 2012–2017 рр. (табл. 4) [3].

У 2017 р. банками України було видано кредитів на загальну суму 1,04 трлн. грн. Протягом 2012–2017 рр. можна спостерігати позитивну динаміку зростання цього показника. Протягом 2017 р. кредитна активність банківських установ була високою, що зумовлено збільшенням ресурсної бази, поліпшенням кредитоспроможності позичальників. Загалом збільшення обсягу клієнтського кредитного портфеля впродовж 2017 р. відбувалося у зв'язку із суттєвою девальвацією національної валюти, що, своєю чергою, позначилося на збільшенні кредитних залишків у гривневому еквіваленті.

Фактично за п'ять років в Україні обсяг виданих кредитів банківськими установами збільшився з 815,3 млрд. грн. до 1,04 трлн. грн., найбільшими темпами цей показник зростає у 2014 р. – з 911,4 млрд. грн. до 100,4 млрд. грн., у

2017 р. – з 988,69 млрд. грн. до 1042,8 млрд. грн. Проте складна економічна ситуація в країні не могла не відобразитися на кредитній діяльності банківських установ. У 2015 р. вже можна спостерігати зниження обсягів кредитування на 41,3 млрд. грн., а в 2016 р. порівняно з показником 2014 р. – на 17,71 млрд. грн.

Проаналізуємо структуру виданих банківськими установами кредитів. Найбільшу частку в загальному обсязі займають позики суб'єктам господарювання. У 2017 р. їхній розмір становив 870,3 млрд. грн., що є найбільшим показником за весь період аналізу. У 2015 р. відбулося зниження виданих кредитів підприємствам на 16,7 млрд. грн. Проте у 2016 р. відбулося відновлення цього показника, він становив 829,77 млрд. грн., що перевищило дані попереднього року на 43,87 млрд. грн. У 2017 р. питома вага кредитів, що видані підприємствам, становила 74,7% від загального кредитного портфеля у банківській системі. У 2017 р. – 83,45%. Тобто спостерігаємо тренд зростання обсягів виданих кредитів саме суб'єктам господарювання та зниження темпів кредитування населення. У 2013 р. частка кредитів, виданих юридичним особам, у загальному обсязі позик становила 76,67%, у 2014 р. – 79,75%, у 2015 р. – 81,4%, у 2016 р. – 83,9%. Інформація про види кредитів залежно від валюти їх надання представлена на рис. 4 [3].

Наведені дані щодо кредитування населення країни дають можливість зробити деякі висновки. Насамперед, банки не зацікавлені у цілому у видачі позик громадянам, оскільки мають здебільшого негативний досвід роботи у цьому сегменті і розуміють усі ризики цієї діяльності. Також більшість банків не бажає займатися видачею споживчих кредитів, оскільки цей бізнес вимагає проведення серйозної роботи з налагодження відповідних бізнес-процесів у межах банку, якщо керівництво цієї установи вирішило серйозно надавати такі послуги. Саме

тому сьогодні більшість банків видає позики фізичним особам, але цей вид діяльності не є пріоритетним у структурі формування доходів. Банківські структури віддають перевагу кредитуванню малого та середнього бізнесу. Наявність у таких позиках застави здебільшого дає змогу знизити кредитний ризик. У споживчому кредитуванні застави немає, інколи нею девайси, які купуються за отримані позичкові кошти. Проте в реальності їх важко повернути банку, оскільки це може бути здійснено лише через судові позики і сам процес є тривалим.

Зниження обігу та обсягів виробництва основних галузей, ведення бойових дій на сході України, а також зниження реальних доходів населення за високої девальвації національної валюти можуть у подальшому призвести до виникнення труднощів з обслуговуванням позичальниками кредитних зобов'язань (особливо валютних), що, своєю чергою, негативно позначиться як на ліквідності, так і на капіталізації банківських установ. Вище зазначені фактори спричинили неспроможність багатьох позичальників вчасно виконувати взяті кредитні зобов'язання, що сприяє зростанню обсягу простроченої заборгованості впродовж 2017 р. Так, протягом 2017 р. обсяг простроченої заборгованості збільшився на 0,5% порівняно з 2016 р.

Розглянемо тепер місце кредитування у загальному економічному розвитку країни. Такий аналіз дає змогу зробити висновки про важливість кредитних ресурсів для розбудови національного господарства в певний період. Окреслений аналіз можна провести через обчислення співвідношення активів банківських установ до ВВП країни та обсягу кредитів до загальному розміру ВВП. У табл. 5 наведено результати обчислень таких показників [3].

Отже, з даних табл. 5 можна зробити такі висновки. Протягом 2012–2017 рр. в Україні спостерігається зниження розміру обсягу ВВП у роз-

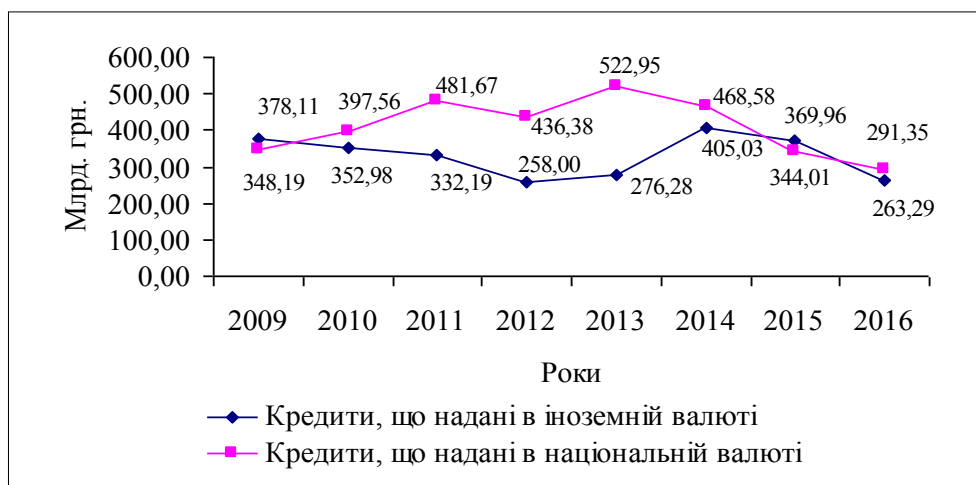

Рис. 4. Обсяги виданих кредитів у різних валютах

Таблиця 5

Аналіз активів банків та обсягу наданих кредитів у 2012–2017 рр.

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Активи, млн. грн.	1127192,21	1278095,54	1316852,33	1254385,24	1256298,62	1336358,0
Активи, % у ВВП	80,01	87,85	84,05	63,37	52,72	54,86
Кредити, млн. грн.	815327,24	911402,01	1006358,09	1009768,29	1005923,05	1042798,0
Кредити, % у ВВП	57,87	62,64	64,23	51,01	42,21	42,81

Таблиця 6

Кредити, які видані банками суб'єктам господарювання, млн. грн.

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Кредити, надані загалом	815327	911402	1006358	965093	1005920	1042798
Кредити, які надані суб'єктам господарювання, у тому числі:	609202	698777	802582	786918	785920	870302
короткострокові	255865	293486	342610	334770	332982	368562
довгострокові	353337	405291	459972	452148	452938	501740
Питома вага короткострокових кредитів у загальному обсязі позик, що видані суб'єктам господарювання	42,00	42,00	42,69	42,54	42,37	42,35
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі позик, що видані суб'єктам господарювання	58,00	58,00	57,31	57,46	57,63	57,65

Таблиця 7

Кредити, які видані банками фізичним особам, млн. грн.

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Кредити, надані загалом	815327	911402	1006358	965093	1005920	1042798
Кредити, які надані фізичним особам, у тому числі:	161775	167773	179040	152971	164980	170938
короткострокові	134273	142607	155765	130815	139085	144092
довгострокові	27502	25166	23275	22156	25895	26846
Питома вага короткострокових кредитів у загальному обсязі позик, що видані фізичним особам	83,00	85,00	87,00	85,52	84,30	84,29
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі позик, що видані фізичним особам	17,00	15,00	13,00	14,48	15,70	15,71

рахунку на 1 грн. активів. Тобто це означає, що поступово знижується роль кредиту в нарощенні обсягів випущеної продукції та наданих послуг. Це є цілком логічний результат зниження кредитної активності банків, особливо в частині надання позик населенню і суб'єктам господарювання.

На вітчизняний ринок банківського кредитування у 2012–2017 рр. значно вплинула політична та економічна ситуація. У зв'язку із цим деякі банки фактично повністю припинили кредитування, маючи сумніви щодо довгострокової платоспроможності потенційних позичальників. Проте певна кількість банків України здійснює кредитування економічних суб'єктів. Проаналізуємо основні тенденції у цій сфері, особливо в розрізі отриманих юридичними особами позик за тривалістю їх надання (табл. 6).

Таким чином, у структурі виданих банками кредитів суб'єктам господарювання переважа-

ють довгострокові ресурси, оскільки їхня питома вага у загальному обсязі є найбільшою. Загальною тенденцією, яка є характерною для всього періоду, за який проводиться аналіз, є наявність стабільної питомої ваги цих позик. У 2017 р. їхня частка становила 57,65%, у 2012 р. – 58%. Протягом 2013–2016 рр. відбувалися певні зміни у співвідношенні короткострокових та довгострокових позик, але суттєвих зрушень не спостерігалось. Лише варто зауважити, що незначне зменшення частки довгострокових позик у їх загальному обсязі призвело до збільшення питомої ваги короткострокових кредитів. Якщо в 2012 р. їхній розмір становив 42%, то вже в 2017 р. – 42,35% (табл. 6). Проаналізуємо структуру виданих кредитів фізичним особам за показником їх терміну, за який такі позики були надані банками (табл. 7) [3]. Інформація, що представлена в табл. 7, дає можливість зробити такі висновки.

Насамперед, у структурі позик, що видані фізичним особам банківськими установами, превалюють короткострокові кредити. У 2017 р. їхня частка становила 84,29%, у 2012 р. – 17%.

Можна спостерігати тренд заміщення довгострокових кредитів на короткострокові позики. За зниження обсягів кредитів, що надані на термін більше двох-трьох років, відбувається зростання позик короткострокового характеру. У цілому наведена ситуація є доволі зрозумілою.

В Україні сьогодні нерозвинутим залишається ринок іпотечного кредитування та надання позик для придбання автомобілів. Здебільшого кредити беруться на поточну діяльність або для придбання техніки, мобільних приладів і т. д. Дані щодо строків погашення кредитів підприємствами наведено в табл. 8.

Зауважимо, що протягом 2012–2017 рр. в Україні у сфері надання кредитів фізичним особам тренд переважання короткострокових кредитів залишається сталим, проте відбувалися й певні флуктуації. Насамперед, до 2014 р. спостерігалася стабільна ситуація зниження обсягів довгострокових кредитів. У 2013 р. їхня питома вага становила 15%, а в 2014 р. – 13%. Проте починаючи з 2015 р. відбувається зміна такої ситуації. У 2015 р. частка довгострокових кредитів підвищується до 14,48%, у 2016 р. – до 15,7%, у 2017 р., як зазначалося, – до 15,71%. У цілому за рівнем довгострокових позик у 2017 р. їх обсяги порівняно з короткостроковими

кредитами повернулися до значення 2013 р. Окреслені тенденції дають підстави вважати, що в подальшому зростання більш строків кредитів буде лише підвищуватися. Протягом 2013–2017 рр. кредитування реального сектору економіки переважно здійснюється у національній валюті, що поліпшує структуру кредитного портфеля банківської системи за видами валют та сприяє зниженню доларизації економіки. Однак це найбільше спостерігається під час кредитування корпоративних клієнтів, тоді як кредити домашнім господарствам як у національній, так і в іноземній валюті мають тенденцію до спаду. Найбільша частка інвестиційних кредитів юридичним особам у розрізі валют припадає на кредити в доларах США.

Для точнішого розуміння сучасного стану використання банківських кредитів для фінансування розвитку реального сектору економіки України проаналізуємо інвестиційну спрямованість кредитів вітчизняних банків (табл. 9) [3; 4].

Із наведених у табл. 9 даних чітко спостерігається тенденція до зменшення кредитів, наданих у реальний сектор економіки, та їх зростання у 2017 р. Порівняно з 2013 р. у 2014 р. відбулося зростання показників банківського кредитування за всіма напрямками, крім іпотечних кредитів, цей вид кредитів знизився на 1,2%. Низькі темпи розвитку іпотечного кредитування у сучасних умовах

Таблиця 8

Динаміка обсягів кредитів, наданих юридичним особам, у розрізі строків погашення, 2012–2017 рр., млн. грн.

Період	Строком до 1 року	Строком від 1 до 5 років	Строком більше 5 років	Усього
2012 р.	296547	235171	73707	605425
2013 р.	358812	247827	85264	691903
2014 р.	339631	333646	105564	778841
2015 р.	387900	289883	110012	787795
2016 р.	306002	353748	162364	822114
2017 р.	405718	342147	268792	1016657

Таблиця 9

Динаміка кредитів, наданих банками України в реальний сектор економіки, протягом 2012–2017 рр., млн. грн.

Роки	Кредити, надані суб'єктам господарювання	Кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	Іпотечні кредити	Споживчі кредити	Фінансовий лізинг
2012	609202	64473	112061	125011	490
2013	698777	87350	110708	137346	492
2014	789540	79155	121966	135094	342
2015	786918	69688	101840	104879	256
2016	785920	67584	145679	102563	241
2017	870302	68542	147361	103253	249
Темп приросту, 2017/2012, %	142,85%	106,31%	131,5%	82,59%	50,81%

пов'язані з низькими темпами відновлення будівельної галузі, обмеженим обсягом довгострокових ресурсів, що знаходяться у розпорядженні банків, та неплатоспроможним попитом на довгострокові кредити. Очевидно, що іпотечний кредит посідає унікальне місце в національній економіці. За рахунок іпотеки інвестується реальний сектор економіки та збільшується його капітал, унаслідок цього забезпечується стабільне зростання доходів у різних галузях економіки, тому в перспективі банкам слід активізувати надання іпотечних кредитів у реальний сектор економіки.

Значна роль у сучасних умовах належить споживчому кредитуванню як інструменту фінансування реального сектору економіки. Як свідчить практика, споживче кредитування пов'язано з різними економічними та соціальними показниками. Через це вони здатні впливати один на одного, здійснюють позитивні і негативні зрушення в економіці. Основними причинами зменшення споживчого кредитування протягом 2015–2017 рр. є відтік депозитів населення та зменшення показників ліквідності банків, нова хвиля неплатежів і зростання проблемної заборгованості.

Проаналізуємо використання інструментів кредитування реального сектору економіки в розрізі окремих груп банків України (табл. 10).

Найбільший обсяг кредитів у реальний сектор протягом 2012–2014 рр. надавався першою групою банків. Обсяг наданих кредитів цими банками станом на 01.01.2015 становив 497 млрд. грн. Однак протягом 2015–2016 рр. ситуація змінилася, найбільший обсяг кредитування здійснювали банки другої групи. Банківські установи третьої та четвертої груп займають незначну частку в кредитуванні юридичних осіб, а саме станом на 01.01.2017 17,08% та 3,13% відповідно. Найбільшу частку в кредитуванні реального сектору національної економіки займають банки першої та другої груп. Це можна пояснити тим, що ці банки, маючи суттєвий кредитний потенціал, відіграють і найбільшу роль у розвитку економіки. Саме із цими банками співпрацюють великі клієнти – юридичні особи,

які потребують великого обсягу та довготермінового характеру позик.

Протягом аналізованого періоду середньозважена процентна ставка за кредитами в національній валюті була максимальною у 2009 р., на початку 2010 р. становила 21,4% річних, у 2015 р. – 21,3%, у 2017 р. – 21,2% річних. Упродовж 2010–2017 рр. чіткої динаміки щодо вартості кредитів не спостерігалося, а середні відсоткові ставки за кредитами в національній та іноземній валютах мали обернено пропорційну залежність у динаміці: за умови зростання вартості кредитів у національній валюті вартість кредитів в іноземній валюті скорочувалася.

У процесі загального аналізу банківських кредитних інструментів на особливу увагу заслуговує оцінка динаміки вартості кредитів в Україні впродовж 2006–2017 рр., яка прямо впливає на попит на кредитні інструменти фінансування реального сектору економіки (табл. 11) [3]. Причинами такого здорожчання кредитних ресурсів були дефіцит вільних фінансових ресурсів у банках та зростання кредитного ризику банків через нестабільну фінансово-економічну ситуацію у державі. Відсоткова ставка за кредитами в іноземній валюті була підвищеною впродовж 2007–2011 рр., а її середнє значення у цей період становило 11,06%.

Отже, як показують дані аналізу, зміна відсоткових ставок за кредитами в національній та іноземній валютах відображала наявність на кредитному ринку підвищеного рівня кредитних ресурсів та наявність попиту на них із боку позичальників.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підводячи підсумки аналізу ринку банківського кредитування в Україні, можна відзначити стрімке погіршення ситуації у 2017 р.: зменшення кількості банківських установ; збитковість банків; посилення недовіри до банківських установ; масове введення тимчасової адміністрації; вилучення коштів зі строкових рахунків як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб; зростання частки заборгованості за кредитними операціями.

Таблиця 10

Динаміка обсягів кредитів, наданих юридичним особам, у розрізі груп банків України протягом 2012–2016 рр., млн. грн.

Роки	I група		II група		III група		IV група		Всього кредитів юридичним особам	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2012	355084,10	63,3	101512,90	18,1	48666,80	8,7	55501,70	9,9	560765,50	100
2013	412803,00	63,1	127380,00	19,5	49255,00	7,5	64707,00	9,9	654145,00	100
2014	497410,20	63	150012,60	19	63163,20	8	78954,00	10	789540,00	100
2015	134775,33	28,26	272721,28	57,19	24539,22	5,15	44795,02	9,39	476830,85	100
2016	199711,33	35,25	252286,13	44,53	96766,41	17,08	17747,74	3,13	566511,62	100

Вартість банківських кредитів в Україні впродовж 2006–2017 рр., %

Відсоткова ставка	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Середня процентна ставка за кредитами в національній валюті, %	15	13,8	18	21,4	15	15,1	18,4	15,9	18,8	21,3	18,4	21,2
Середня процентна ставка за кредитами в іноземній валюті, %	11,4	11,4	11,8	10,6	10,1	9,5	8,3	9,4	8,3	8,2	8,1	7,3
Інтегральна відсоткова ставка за кредитами, %	13,6	12,9	15,6	18,1	12,5	12,3	13,3	12,6	14,43	17,37	13,4	17,86

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дубина М.В., Пінчук А.О., Нітченко К.В. Активізація використання інструментів безресурсного фінансування на ринку фінансових послуг України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2016. № 1(5). С. 204–215.
2. Кузнецова А.Я., Олефір Є.А. Особливості розвитку банківської системи України в контексті проведення адаптаційних заходів. Фінанси України. 2016. № 6. С. 96–107.
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
4. Офіційний сайт Національного рейтингового агентства «РЮPIK». URL: <http://rurik.com.ua>.